

بررسی ترجمه‌های قرآن مجید به زبان ترکی استانبولی

گروه ترجمه ترکی استانبولی مرکز ترجمه

□ آغاز نهضت ترجمه به ترکی استانبولی

قدیمی‌ترین ترجمه ترکی شناخته شده از قرآن مجید، به زبان ترکی اوغوز^۱ است. این ترجمه در آغاز دوران امپراتوری عثمانی به سال ۷۳۴ ق، توسط شخصی به نام محمد، پسر حاج دولت‌شاه شیرازی انجام گرفته و هم اکنون نسخه‌ای از آن در موزه هنرهای اسلامی و ترک به شماره ۷۳ در استانبول نگهداری می‌شود. اما قدیمی‌ترین ترجمه ترکی موجود به قرن هشتم هجری مربوط است. این ترجمه در سال ۷۶۴ ق در ماه ربیع الثانی نگارش یافته است و هم اکنون در کتابخانه سلیمانیه به شماره ۹۵۱ نگهداری می‌شود. پس از این دو ترجمه، ترجمه‌های گوناگون دیگری نیز از قرآن مجید ارائه شده که بیشتر آنها در کتابخانه‌های استانبول موجود است و دکتر ماجد یاشار اوغلو فهرست آنها را در کتاب خود آورده است.^۲ در میان کتاب‌های خطی موزه قونیه نیز چند قرآن مترجم به زبان ترکی

۱. ترکی اوغوز ریشه ترکی ترکمنی و آذری و عثمانی به شمار می‌رود. از ترکی عثمانی نیز ترکی جدید موسوم به ترکی استانبولی پدید آمده است. نک: سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی، دکتر جواد هیئت، چاپ دوم، تهران، نشر نو، ۱۳۶۶.
2. Macit Yaşaroğlu, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Terceme ve Tefsirleri Bibliyografyası*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

استانبولی وجود دارد که ترجمه‌های زیر از آن جمله است:

۱. ترجمه خضر بن شاهین که در عهد سلطان مراد دوم (۸۲۴-۸۵۵ق) انجام یافته است.

۲. ترجمه حسین بن حسن، مربوط به سال ۹۶۵ق.

۳. ترجمه محمد بن یوسف آغری برز، مربوط به سال ۹۶۸ق.^۱

پس از آن نیز به تدریج در طول دوره حکومت عثمانی ترجمه‌های فراوان دیگری پدید آمد که در جمع به بیش از ۶۰ ترجمه می‌رسد.^۲

انگیزه اصلی ترجمه قرآن مجید در این دوره، آموزش مفاهیم قرآن به ترک زبان‌ها بوده است؛ به همین جهت بیشتر این ترجمه‌ها در مناطقی دور از مرکز خلافت عثمانی (استانبول) انجام یافته است؛ زیرا در استانبول، به علت رواج آموزش زبان عربی، چندان نیازی به ترجمه قرآن احساس نمی‌شده است.

پس از انقراض خلافت عثمانی، حرکت ترجمه در ترکیه به علل مختلف رشد چشمگیری داشته است، به گونه‌ای که تعداد ترجمه‌هایی که پس از اعلان جمهوریت از سال ۱۹۲۳م تا کنون نگارش یافته، بیش از ترجمه‌های دوران عثمانی است. عوامل متعددی در این افزایش چشمگیر مؤثر بوده‌اند که در زیر آنها را به اختصار بیان می‌کنیم:

۱. احساس نیاز

در عهد سلاطین عثمانی همه کسانی که سواد خواندن و نوشتن داشتند در مکتب‌ها و مدرسه‌ها آموزش دیده بودند و در مکتب، نخست قرآن را فرا می‌گرفتند. این آموزش قرآن به روخوانی محدود نمی‌شد، بلکه تجوید، ترتیل، ادبیات، صرف، نحو، لغت و تفسیر را نیز دربر می‌گرفت. از این رهگذر همه باسوادها تا حدودی با مفاهیم قرآن آشنایی داشتند و نیاز به ترجمه کمتر احساس می‌شد. ولی پس از فروپاشی نظام خلافت و اعلان جمهوریت که نظام لائیک استقرار یافت و حروف عربی به حروف لاتینی تبدیل گردید، رابطه نسل جوان از گذشته درخشانش بریده شد و نیاز شدیدی به مترجمان و نویسندگان چیره دست احساس گردید که قرآن کریم را به زبان ترکی و خط لاتینی برگردانند؛ از این رو، نهضت ترجمه رونق یافت و دهها ترجمه نوین از افق مطبوعات درخشیدن گرفت. آن‌گاه استقبال گرم مردم مهم‌ترین مشوق مترجمان و عالمان دینی در ارائه ترجمه‌های بهتر و زیباتر شد.

۱. تاریخ ترجمه قرآن در جهان، نوشته دکتر جواد سلماسی زاده، چاپ اول، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۹، ص ۸۱.
۲. *Kura'n-ı Kerim Bilgileri* (علوم قرآن)، نوشته دکتر عثمان کسکی اوغلو، ص ۲۱۵.

۲. برداشته شدن محدودیت قانونی

خلفای عثمانی غالباً با ترجمه قرآن به ترکی یا هر زبان دیگری مخالف بودند و برای مخالفت خود دلایلی ارائه می‌کردند که از آن جمله است:

۱. متن عربی قرآن کریم از جانب پروردگار به شکلی اعجاز‌آمیز تنظیم شده است، و در ترجمه، اعجاز آن از بین می‌رود.
 ۲. ترجمه قرآن به مفهوم واقعی کلمه امکان‌پذیر نیست، آنچه میسر است برداشت‌های یک فرد از قرآن است نه ترجمه آن.
 ۳. بسیاری از واژه‌های قرآن کریم معادل ندارند، از این رو مترجم ناگزیر است واژه‌های غیر معادل را به جای واژه‌های قرآنی قرار دهد.
 ۴. قرآن سرچشمه هدایت است و هرگز کهنه و فرسوده نمی‌شود، برخلاف ترجمه آن.
 ۵. قرآن پایه و اساس دین اسلام است و ترجمه را نمی‌توان اساس دین قرار داد.
 ۶. گاهی در قرآن از یک لفظ معنای مجازی آن مقصود است، در صورتی که ممکن است مترجم معنای حقیقی آن را بیاورد یا به عکس.
 ۷. زبان عربی، زبان اسلام و قرآن است، و ترجمه قرآن زبان عربی را به تدریج کم فروغ می‌کند و از شدت احساس لزوم فراگیری آن می‌کاهد.
 ۸. هدایت فکری، روابط اجتماعی، حفظ شئون و دیگر معیارهای اسلامی ایجاب می‌کند که زبان عربی به عنوان زبان قرآن مورد توجه همه ملل اسلامی قرار گیرد.
 ۹. دلایل مربوط به حفظ وحدت اسلامی، آشنایی مسلمانان با یکدیگر و تعاون اسلامی فراگیری زبان عربی را ایجاب می‌کند.
 ۱۰. پیامد ترجمه قرآن محروم ساختن مردم از دریای بی‌کران معارف اسلامی و اجتهاد و تعمق در الفاظ، مفاهیم و تفسیر آیات آن است.
- به دلایل فوق، سال‌ها ترجمه قرآن ممنوع بود، تا آن که در اواخر دوران عثمانی به تدریج این ممنوعیت برداشته شد و ترجمه قرآن رو به افزایش گذاشت.

۳. رشد‌گرایش‌های ملی

با انقراض خلافت عثمانی، و پیدایش تحولات بنیادین سیاسی و پدید آمدن ترکیه جدید، تحولات فرهنگی عمده‌ای نیز رخ داد که هدف از آنها پدید آوردن یا تقویت زیرساخت‌های

فرهنگی - مردمی نظام جدید سیاسی بود. امپراتوری عثمانی مدعی خلافت اسلامی بود و طبعاً مشروعیت خود را نیز به اسلام و عناصر فرهنگ دینی مستند می‌ساخت. لذا در این دوره، زبان عربی به عنوان زبان دینی و علمی، از جایگاه ممتازی در فرهنگ و جامعه برخوردار بود. ولی نظام نوبنیاد جمهوری در ترکیه، نظامی ملی مبتنی بر اصل جدایی دین از سیاست بود؛ چرا که مشروعیت خود را از ملی‌گرایی کسب می‌نمود. بنا بر این طبیعی بود که در برابر دین و فرهنگ دینی، ملی‌گرایی و عناصر فرهنگ ملی را مورد بازسازی و تأکید قرار دهد. برخی از تحلیل‌گران معتقدند که حامیان جمهوریت تلاش کردند با تشویق دانشمندان به ارائه ترجمه‌های سلیس از قرآن، زبان عربی را که زبان دینی محسوب می‌شد حذف و زبان ترکی را جایگزین آن کنند تا آن جا که حتی اذان و قرائت قرآن و دیگر عبادات دینی نیز به زبان ترکی انجام پذیرد.

در تحلیل تاریخی جریان فوق‌الذکر، می‌توان تحولات ترجمه قرآن به انگیزه ملی را به حرکت اصلاح طلبانه مارتین لوتر در اروپا تشبیه کرد. ترجمه کتاب مقدس از زبان دینی لاتینی به زبان‌های ملل اروپایی که با حرکت مارتین لوتر آغاز گردید در اصل دو هدف عمده جدا شدن دین از سیاست و تأکید بر ملیت را دنبال می‌کرد.

مقایسه تحولات فرهنگی ترکیه پس از جمهوری با برنامه‌های اصلاح طلبی در اروپا نشان می‌دهد که با انگیزه‌های مشابه، کارهای مشابهی صورت گرفته است و در حقیقت سیاستگذاران جمهوری با الهام گرفتن از غرب در صدد بودند که ترجمه‌های قرآن را عملاً جایگزین قرآن نمایند تا بدین وسیله از یک سو مردم را از عالمان دینی بی‌نیاز سازند و از سوی دیگر جایگاه زبان ملی را تقویت کنند.

□ جایگاه واقعی ترجمه قرآن کریم

با وجود این نمی‌توان گفت که ترجمه قرآن در اصل مستلزم کنار گذاشتن زبان عربی و عالمان دینی است، بلکه این جهت‌گیری‌های فرهنگی و سیاسی است که می‌تواند به ترجمه قرآن جهت مثبت و یا منفی بدهد. طبیعی است که اگر از ترجمه قرآن در جامعه این اندیشه به وجود آید که با خواندن آن می‌توان تمام مفاهیم قرآن کریم را دریافت و دیگر نیازی به فراگیری زبان عربی و رشته‌های تخصصی تفسیری نیست، در این صورت باید گفت ترجمه جهت منفی و ویژگی ضد دینی یافته است، ولی اگر جایگاه واقعی ترجمه مشخص شود و

معلوم گردد که ترجمه قرآن، به تنهایی و بدون استمداد از تفسیر و دیگر علوم مربوطه، نمی‌تواند مفاهیم قرآن را بیان نماید، در این صورت ترجمه جهت مثبت یافته و برای آشنایی ابتدایی جامعه با معارف قرآنی سودمند است.

خوشبختانه در جامعه امروزی ترکیه از جهت‌گیری‌های منفی گذشته چندان خبری نیست؛^۱ چرا که بیشتر مترجمان و خوانندگان ترجمه‌ها به این حقیقت اعتراف دارند که تنها از رهگذر ترجمه نمی‌توان به استنباط مفاهیم عالی آیات قرآنی پرداخت، بلکه برای این کار باید هم با زبان عربی و هم با نتایج تلاش‌های گسترده تفسیری عالمان آشنا شد. به همین دلیل انگیزه و هدف اصلی از ترجمه قرآن در شرایط فعلی عبارت است از پاسخ‌گویی به رویکرد جامعه به معارف قرآن کریم؛ زیرا با توجه به این که پس از اعلان جمهوریت رسم الخط عربی جای خود را به رسم الخط لاتینی داد و زبان ترکی از واژه‌های فراوان عربی تصفیه گردید، فاصله زیادی میان زبان ترکی و عربی ایجاد شد؛ در نتیجه گروه معدودی فرصت و همت فراگیری زبان عربی را خواهند داشت و بیشتر مردم برای آشنایی با قرآن راهی جز مراجعه به ترجمه قرآن و ترجمه تفاسیر نخواهند داشت.

□ لزوم ارزیابی ترجمه‌های موجود

امروزه کمتر کسی یافت می‌شود که در ضرورت ارائه ترجمه‌ای دقیق از قرآن کریم تردیدی به خود راه دهد. به همین سبب است که با توجه به نقش مثبتی که ترجمه‌ها در نشر معارف قرآن - به ویژه پس از تقویت زبان ملی - ایفا کرده‌اند، به تدریج بر تعداد آنها افزوده شده است.

با این همه نمی‌توان گفت که به موازات این افزایش، ترجمه‌ها دقیق‌تر و متقن‌تر شده‌اند. در حقیقت بیشتر این ترجمه‌ها بدون توجه به نقاط ضعف و قوت ترجمه‌های پیشین انجام یافته است. به همین جهت نقد و ارزیابی آنها یکی از ضرورت‌های علمی در زمینه ترجمه قرآن کریم به شمار می‌رود؛ زیرا این کار به مترجمان این امکان را می‌دهد که با نقاط ضعف و اشکالات ترجمه خود آشنا شوند و آن را رفع نمایند؛ همچنین به کسانی که می‌خواهند تازه

۱. این جهت‌گیری منفی منحصر به گروه ترجمه‌گرایان (Mealçiler) است، که مدعی هستند به صرف آشنایی با ترجمه می‌توان تمام مفاهیم قرآن را فهمید. اساسی‌ترین فکر ترجمه‌گرایان این است که سنت پیامبر نمی‌تواند به عنوان یکی از منابع فرهنگ و احکام اسلام مورد استناد قرار گیرد. به همین جهت عده‌ای از طرفداران افراطی این گروه احکامی را که به وسیله سنت قطعی پیامبر (ص) ثابت شده است نفی می‌کنند و حتی در ضروریات اسلام نیز چون نماز، برداشت‌های انحرافی دارند. این گروه با پیروان حزب التحریر اردن مشترکات فراوانی دارند.

وارد میدان ترجمه شوند این امکان را می‌دهد که از تجربه‌های پیشگامان این راه بهره‌لازم را ببرند و کار را از آن جا آغاز کنند که دیگران به پایان رسانده‌اند.

اهمیت فرایند نقد و اصلاح ترجمه‌ها، گذشته از بُعد علمی و فنی، بدین جهت است که ترجمه‌ها ابزاری برای انتقال معارف و مفاهیم قرآن به ملل مختلف به شمار می‌آیند و اگر صحیح و دقیق نباشند، معارف زیبای قرآنی را مشوّش جلوه خواهند داد و زمینه‌ساز انحراف فکری در خوانندگان خواهند شد. بنابراین مسئولیت علمی و دینی ایجاب می‌نماید که ترجمه‌های موجود را شناسایی و ارزیابی کنیم و زمینه را برای دقیق‌تر و کامل‌تر شدن ترجمه‌های بعدی فراهم نماییم.

در این راستا «مرکز ترجمه قرآن مجید» به منظور ارزیابی ترجمه‌های ترکی استانبولی قرآن کریم بیش از ۶۰ ترجمه را گردآوری نموده و در اختیار محققان قرار داده است. این ترجمه‌ها بر اساس ملاک‌های گوناگونی از قبیل روانی نثر، دقت در برگردان واژه‌ها، روش ترجمه و غیره مورد بررسی قرار گرفته و نتایج به دست آمده در شناسنامه مخصوص هر یک درج گردیده است. در جدول پیوست عناوین مهم‌ترین ترجمه‌های موجود به زبان ترکی که مورد بررسی قرار گرفته، درج شده است.

□ چگونگی ترجمه قرآن در ترکیه از آغاز تا کنون

هر گاه ترجمه‌های مذکور در جدول را نمونه مجموع ترجمه‌ها بدانیم، بر اساس بررسی به عمل آمده، نتایج زیر که نشانگر چگونگی ترجمه از آغاز تا کنون است، به دست می‌آید:

۱. تعداد ترجمه‌ها در ترکیه از آغاز تا کنون تقریباً سیر صعودی داشته است؛ بدین ترتیب که از سال ۱۸۴۱ تا پایان ۱۹۲۷، چهار ترجمه و تفسیر ارائه گردیده که برخی از آنها قبل از اعلان جمهوریت چاپ شده است. در دهه ۳۰ تنها یک دوره تفسیر ده جلدی با تصویب مجلس ملی ترکیه ارائه شده، و در دهه ۴۰ یک ترجمه دو جلدی، از ۱۹۵۱ تا ۱۹۶۰ هشت ترجمه، از ۱۹۶۱ تا ۱۹۷۰ شش ترجمه، از ۱۹۷۱ تا ۱۹۸۰ هفت ترجمه، از ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۹ نه ترجمه و از ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۷ بیست ترجمه ارائه شده است. افزایش کمی ترجمه‌ها نشانگر رویکرد روز افزون مردم ترکیه به اسلام و معارف اسلامی است.

۲. بیشتر مترجمان همت خود را صرف روانی و سلاست زبان ترجمه کرده و از دقت در معادل‌یابی واژه‌های قرآنی و رعایت نکات دستوری غفلت ورزیده‌اند، در حالی که در

ترجمه، مطابقت با اصل و شیوایی نثر، هر دو، باید مورد اهتمام و توجه قرار گیرند.
۳. تمامی این ترجمه‌ها توسط مترجمان اهل سنت انجام شده و تنها یکی از آنها توسط مترجمی شیعه ارائه گردیده است که از ترجمه‌های مهم به شمار می‌رود.^۱

□ ضرورت ترجمه‌ای جدید

قرآن کریم سرچشمه معارف و سند حقانیت اسلام است و شیفتگان حقایق تابناک اسلام و کسانی که با زبان عربی آشنایی دارند می‌توانند به متن قرآن مراجعه کنند و از دریای بی‌کران معارف والای آن بهره‌مند شوند. اما کسانی که با زبان عربی آشنا نیستند چاره‌ای جز مراجعه به ترجمه‌های قرآن ندارند، و حال آن که در این ترجمه‌ها چنان که باید خواسته‌های خود را نمی‌یابند. بیشتر ترجمه‌های ترکی قرآن نقاط ضعف فراوانی دارند که به بخشی از آنها در این جا اشاره می‌کنیم:

۱. برخی از مترجمان، مسلمان نبوده‌اند، بلکه مأموریت داشته‌اند که با ارائه ترجمه‌ای سست از قرآن مجید، معارف والای آن را زشت و غیر منطقی جلوه دهند و از این رهگذر جلوی پیشرفت سریع اسلام را بگیرند. ترجمه زکی مغامر افندی یکی از این گونه ترجمه‌هاست. وی از مسیحیان سوریه بود که برای انجام مأموریت تبشیری خود به ترجمه قرآن به زبان ترکی عثمانی پرداخت.

۲. برخی دیگر خود را مسلمان معرفی می‌کردند، در حالی که از دشمنان سرسخت اسلام بودند و هدف اصلی آنان از ترجمه قرآن، تحریف حقایق این کتاب آسمانی و زشت جلوه دادن چهره آن بود.

۳. برخی نیز بر حسب ظاهر با اسلام و قرآن دشمنی نداشته‌اند، ولی ترجمه‌هایی که ارائه داده‌اند آکنده از نقاط ضعف است که با وجود چاپ‌های مکرر صاحبانشان در صدد اصلاح آنها برنیامده‌اند. ترجمه‌های مصطفی افندی عینتابی، شیخ محسن فانی، مصطفی بیک و سیف الدین بیک از این دسته‌اند. کژی‌ها و کاستی‌های این ترجمه‌ها در چندین شماره از مجله سیل الرشاد (چاپ استانبول) و روزنامه الأهرام (چاپ قاهره) به تفصیل بیان شده است.

۱. اخیراً (در سال ۱۹۹۵) فردی به نام نظمی نظامی سقالی اوغلو و با نام مستعار پروفیسور ۱۴۰۰، که افسر بازنشسته ارتش و از اهل سنت است، ترجمه‌ای از قرآن به نام هیأت علمای علویون انتشار داد که با تبلیغات وسیعی به عنوان ترجمه‌ای نو از قرآن کریم به بازار عرضه شد ولی در آن تحریفاتی مهم به چشم می‌خورد. این ترجمه اقتباس از ترجمه آقای محمد آیین تابی می‌باشد. در دیباچه آن ادعا شده است که در قرآن تحریفات زیادی وجود دارد و آیات مربوط به اهل بیت (ع) از آن حذف شده است، یعنی قرآن موجود از نظر کمیت ناقص است.

۴. برخی از مترجمان نیز با زبان عربی آشنا نبوده‌اند و ترجمه‌های خود را از روی ترجمه دیگران تهیه و تنظیم کرده‌اند. طبیعی است که چنین ترجمه‌های فرسنگ‌ها از حقایق تابناک قرآن فاصله خواهد داشت.

۵. بسیاری از مترجمان دقت لازم را برای درک عمیق آیات قرآن به کار نگرفته‌اند و یا اصولاً از ادبیات عرب بهره کافی نداشته‌اند، از این رو در فهم آیات دچار اشتباهات فراوان شده‌اند.

۶. برخی دیگر برای به دست آوردن معنای مقصود تنها به کتاب‌های لغت بسنده کرده و به آرای مفسران و احادیث معتبری که در ذیل برخی از آیات رسیده است مراجعه نکرده‌اند.

۷. برخی دیگر آرای فقهی و اعتقادات کلامی و مذهبی خود را در ترجمه قرآن دخالت داده و کلام پروردگار را بر طبق اعتقادات مذهبی خود ترجمه کرده‌اند.

۸. برخی دیگر آرای شخصی و سلیقه‌های فردی خود را در ترجمه قرآن دخالت داده و آیات قرآن را بر اساس افکار پیش ساخته و سلیقه‌های خود بافته ترجمه نموده‌اند و به جای این که از قرآن بیاموزند و شاگرد قرآن باشند خود را در جایگاه معلم قرآن قرار داده‌اند.

۹. برخی نیز ترجمه‌های خود را در مقاطع زمانی خاصی برای اهداف خاصی انجام داده‌اند؛ برای نمونه، بیشتر ترجمه‌هایی که در دوران الغای خلافت و اعلام جمهوری انجام گرفت به قصد نشر معارف قرآن نبود، بلکه برای پر کردن خلأ مذهبی ناشی از تبدیل حروف عربی به لاتینی، الغای خلافت، اعلام رژیم لائیک و تعطیل مدارس دینی انجام شد. طبعاً برای این گونه مترجمان صحت و اصالت ترجمه به صورت جدی مطرح نبود.

۱۰. ترجمه‌های ترکی قرآن که در عهد سلاطین عثمانی انجام پذیرفته و گزارش ۳۰ نمونه آن در فهرست دکتر ماجد یاشار اوغلو آمده، به جهت تغییر یافتن حروف از عربی به لاتینی برای نسل معاصر قابل استفاده نیست و همانند هزاران اثر حدیثی، تفسیری و غیره زینت بخش موزه‌ها و کتابخانه‌هاست.

از این رهگذر نیاز شدیدی به ترجمه‌ای جدید از قرآن کریم به زبان ترکی استانبولی احساس می‌شود که به محسّنات ترجمه‌های گذشته آراسته و از نقاط ضعف آنها پیراسته باشد؛ ترجمه‌ای دقیق که بر اساس قواعد ادبی، آرای مفسران و احادیث معتبر، بدون دخالت دادن سلیقه‌های شخصی و اختلاف‌های مذهبی، با نثری روان، تعبیری رسا و اسلوبی زیبا به تشنگان معارف والای قرآن کریم تقدیم گردد.

آمار ترجمه‌های ترکی استانبولی موجود در مرکز ترجمه قرآن مجید*

تا تاریخ ۱۳۷۷/۹/۳۰

الف. ترجمه‌های کامل

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۱	آیین تابی محمد افندی	۱۸۴۱	قاهره	این اثر تفسیری در چهار جلد، در سال ۱۹۵۷ بولایش سلیمان فخری و سپس با بولایش احمد داو او غلوه همراه با متن قرآن به چاپ رسیده است.
۲	اسماعیل فرخ	۱۸۶۵	استانبول	دومین ترجمه از تفسیر موهب علی‌غلا حسین کاشفی است که اقرار سی به ترکی ترجمه گردیده و با خط عربی عثمانی چاپ شده است.
۳	محمد وهبی	۱۹۲۰-۲۲	استانبول	تفسیری است کامل از قرآن در ۱۶ جلد که چندین بار پس از تغییر القبا به خروفلاتینی تجدید چاپ شده است.
۴	جمیل سعید	۱۹۲۴	استانبول	با خط عربی ترکی عثمانی و بدون متن قرآن است.
۵	احمد جودت پاشا	۱۹۲۷	استانبول	این اثر نگذشت زمان، از نصف سوره طه فقیه به بعفر سوده شده و از بین رفته است. با خط عربی عثمانی
۶	اسماعیل حقی از میرلی	۱۹۲۷	استانبول	ترجمه با خط عربی در دو جلد و مربوط به سال‌های اول جمهوری است چندین بار نیز با خط لاتینی همراه متن قرآن به چاپ رسیده است.
۷	المالیلی حمدی یازر	۱۹۳۵-۳۸	استانبول	این اثر تفسیری بولایش مجدد در سال ۱۹۹۳، در ۱۰ جلد تجدید چاپ شده است.
۸	عمر رضا دوغرول	۱۹۴۳	استانبول	در سال ۱۹۸۰ بولایش مجدد در یک جلد توسط انتشارات انقلاب چاپ شده است.
۹	حسن بصری چانتای	۱۹۵۳	استانبول	تفسیر سه جلدی است که از طرف انتشارات سه ساله و ارکام نیومنشر شده است.

*. ترجمه‌های فوق بر اساس تاریخ نخستین چاپ موجود در منابع تنظیم شده است.

آمار ترجمه‌های ترکی استانبولی ... □ ۴۷

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۱۰	پروفیسور عبدالباقی گلپنارلی	۱۹۵۵	استانبول	این ترجمه تگنون یار هلجدید چاپ شده و تنها ترجمه‌ای است که توسط یک دانشمند شیعی به زبان ترکی استانبولی نگارش یافته است.
۱۱	عثمان نبی اوغلو	۱۹۵۷	استانبول	بدون متن عربی قرآن چاپ شده است.
۱۲	آیین تابی محمد افندی	۱۹۵۷	استانبول	متن ترجمه آیات بولایش جدید در ۹۵۷ تجدید چاپ شده است که بار اول در ۲ جلد در سال ۱۸۴۱ بحروف عربی عثمانی در قاهره چاپ گردید.
۱۳	شمس الدین یشیل	۱۹۵۷-۵۹	استانبول	تفسیری است در ۷ جلد همراه با متن قرآن.
۱۴	حسین آتای و یاشار کوتلوآی	۱۹۶۱	آنکارا	این اثر محصول کارگروهی اهلماست که توسط این دفتر دوبلین شده است. بار اول در سال ۱۹۶۱ چاپ شده است.
۱۵	دکتر سعدی ارماک	۱۹۶۲	استانبول	این اثر با استفاده از آثار تفسیری شرق و غرب تهیه شده و متن قرآن در آن درج شده است.
۱۶	بسیم آتالی	۱۹۶۲	آنکارا	ترجمه‌ای است بدون متن قرآن که در چاپ‌های دوم و سوم ویرایش‌های آن انجام گرفته است.
۱۷	عمر نصوحی بیلمن	۱۹۶۲	استانبول	اثری است تفسیری که همراه با متن قرآن در ۱۰ جلد به چاپ رسیده است.
۱۸	آ. فکری یاوز	۱۹۷۰	استانبول	همراه با متن قرآن، تگنون ۷ بار تجدید چاپ شده است.
۱۹	عبدالله عاطف توزونر	۱۹۷۰	استانبول	همراه با متن قرآن بهجید.
۲۰	دکتر سلیمان آتش	۱۹۷۵	آنکارا	همراه با متن قرآن است و از جمله ترجمه‌های خوب زمان خود به‌شمار می‌رود.
۲۱	عبدالله آیدین	۱۹۷۵	استانبول	این ترجمه اخیراً بولایش جدید چاپ شده است.
۲۲	محمد بن حمزه	۱۹۷۶	استانبول	این ترجمه که در تاریخ ۸۲۷ ق. نگارش یافته، در دو جلد که جلد اول اختصاص به ترجمه قرآن و جلد دوم اختصاص به موازین آن دارد. به‌وفاتینی به چاپ رسیده است.
۲۳	ضیاء کازجی و نجیب تایلان	۱۹۷۹	استانبول	بدون متن قرآن چاپ شده است.
۲۴	م. امین ساراچ، ا. حقی شن گولر	۱۹۷۰-۷۹	استانبول	برگردان تفسیر فی ظلال القرآن سیقطب است.
۲۵	علیرضا ساغمان	۱۹۸۰	استانبول	بدون متن قرآن.
۲۶	حسن کاراکارا یا...	۱۹۸۱	استانبول	همراه با متن قرآن.
۲۷	جلال یلدریم	۱۹۸۲	استانبول	همراه توضیحات کوتاه تفسیری.
۲۸	علی بولاج	۱۹۸۳	استانبول	بر اساس آراء تفسیری بصری چانتای وحمدی یاز تهیه شده است.
۲۹	انور باینتان	۱۹۸۴	استانبول	ترجمه توضیحاتی کوتاه همراه با متن قرآن است.

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۳۰	بدرالدین سامینی اوانال	۱۹۸۷	استانبول	بخش عمده این اثر اقتباس از ترجمه آیین تابی افندی و بولیش ۹۵۷ هیلادی است.
۳۱	علی اوزک و...	۱۹۸۷	مدینه	این اثر بلصحیح جدید در ۹۹۳ همزمان در ترکیه از سوی سازمان دیانت و در حجاز از سوی وزارت امور دینی و وفاق تجدید چاپ شده است.
۳۲	بشیر اربارسوی، احمد آغیر آکچا	۱۹۸۷	استانبول	همراه بلمتن قرآن.
۳۳	علی ارسلان	۱۹۸۷	استانبول	تفسیری ۱۶ جلدی همراه بلمتن قرآن.
۳۴	سلیمان آتش	۱۹۸۸	استانبول	تفسیر قرآن در ۱۲ جلد همراه بلمتن قرآن.
۳۵	عثمان کسکی اوغلو	۱۹۸۸	استانبول	بدون متن قرآن.
۳۶	احسان آتاسوی...	۱۹۸۹	استانبول	این اثر، براساس آرای تفسیری سعینور سی (رهبر نوجوان) نگارش یافته است.
۳۷	بکیر صدق	۱۹۸۹	استانبول	بمعکس قرآن های دیگر متن عربی قرآن از سمت چپ به راست شروع شده است.
۳۸	حسن تحسین فیضلی	۱۹۸۹	آنکارا	همراه بلمتن قرآن.
۳۹	علی ارسلان	۱۹۹۰	استانبول	این ترجمه بدون هیچ گونه تغییر و بکیفیتی عالی تجدید چاپ شده است.
۴۰	دکتر صدرالدین گوموش و دکتر ندیم یلماز	۱۹۹۰	استانبول	ترجمه ۵ صفو ۵ التفسیر محمد علی صابونی است.
۴۱	احمد داوود اوغلو	۱۹۹۱	استانبول	همراه بلمتن قرآن.
۴۲	مصطفی وارلی	۱۹۹۱	استانبول	ترجمه کلمات القرآن استاد حسن بن محمد مخلوف.
۴۳	خانم مدینه بالچی	۱۹۹۲	استانبول	این ترجمه به شکل تحت اللفظی انجام شده است.
۴۴	بهاءالدین ساغلام	۱۹۹۳	استانبول	همراه بلمتن قرآن.
۴۵	یاشارنوری اوز ترک	۱۹۹۳	استانبول	همراه بلتفسیر برخی امفاهیم قرآنی است.
۴۶	طلعت کوچ یغیت	۱۹۹۳	آنکارا	همراه بلمتن قرآن.
۴۷	محمود جانتاش	۱۹۹۳	استانبول	ترجمه و تفسیر قرآن کریم در ۷ جلد.
۴۸	مصطفی وارلی	۱۹۹۲-۹۴	استانبول	این ترجمه در سال ۱۹۹۲ به پایان رسیده است.
۴۹	دکتر عبدالوهاب اوز ترک	۱۹۹۴	آنکارا	همراه بلمتن قرآن بصورت تجیبی چاپ شده است.

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۵۰	پروفیسور حسین آتای	۱۹۹۴	آنکارا	این ترجمه غیر از ترجمه‌ای است که بهمکاری یاشار کوتلو آی انجام داده است.
۵۱	ضیاء اربلمازو	بی تا	استانبول	ترجمه ایسر التفاسیر ابوبکر جابر الجزیری است.
۵۲	گروهی از علمای استانبول	۱۹۹۴	استانبول	ترجمه تلخیص روح البیان کتفوسطح حمصا بونی تلخیص شده است.
۵۳	ش. طه - م. حیز متلی - ق. چلیلیک	۱۹۹۵	آنکارا	بدون متن قرآن کریم چاپ شده است.
۵۴	نظمی نظامی سکالی اوغلو	۱۹۹۵	آنکارا	همراه با متن قرآن و تلفظ آن به خط لاتینی.
۵۵	بکیر کارلگا و بدرالدین چتین آر	۱۹۹۳-۶	استانبول	ترجمه تفسیر این کتیر در ۱۰ جلد.
۵۶	کریم آی تکین و حسن کاراکایا	۱۹۹۶	استانبول	ترجمه ۹ جلدی تفسیر طبری است.
۵۷	آی کوت دوغان و...	۱۹۹۶	استانبول	ترجمه تفسیر و توضیح خودی است که از انگلیسی به ترکی بازگردانده شده است.
۵۸	جاهد کویتاک و احمد ار ترک	۱۹۹۶	استانبول	این اثر گردان ترجمه و تفسیر انگلیسی محمد اسد است که به گرامر مادی به رشته تحریر درآمده است.
۵۹	صدرالدین گموش، یعقوب چچک و...	۱۹۹۷	استانبول	این ترجمه باو یابیش جدید و اصلاحاتی برگرفته از ترجمه علی اوزک و... چاپ شده است.
۶۰	ندیم یلماز	۱۹۹۷	استانبول	همراه با متن قرآن.
۶۱	احمد اسرار	۱۹۹۷	استانبول	ترجمه تفسیر لاجلدی تفهیم القرآن خودی است.
۶۲	م. احمد وارول	۱۹۹۷	استانبول	بدون متن قرآن کریم است.
۶۳	محمد بایداش و...	۱۹۹۷	استانبول	پرگردان تفسیر الحدیث عزتدروزه است.
۶۴	عارف پاموک و رحمی سرین	۱۹۹۲-۸	استانبول	همراه با متن قرآن کما وانگاری آن بخروفلاتینی انجام شده است.
۶۵	شعبان پریش	۱۹۹۸	استانبول	بدون متن قرآن و بلازنگری چندتن به چاپ رسیده است.
۶۶	بی نا	۱۹۵۹	استانبول	این اثر توسط بکیر و منتخب، با مراجعه به چندین ترجمه از زبان‌های مختلف فراهم آمده و تنها شامل بر متن ترجمه است.
۶۷	بی نا	۱۹۶۳-۶۳	استانبول	این اثر بر اساس ترجمه‌های عمر رضو غرول بصری چانتای، ترجمه دیانت گلپناری و عثمان نبی اوغلو تهیه شده و با متن قرآن همراه است.
۶۸	بی نا	۱۹۶۹	استانبول	روزنامه‌ی نی استانبول این ترجمه را به مناسبت ماه مبارک رمضان جهت هدیه به خوانندگان خود چاپ نمود.
۶۹	بی نا	۱۹۸۲	استانبول	این اثر توسط بکیر و منتخب از سوی انتشارات موسسه تحقیقاتی گونش تهیه شده و متن آن به صورت دستنویس است.

ب. ترجمه‌های ناقص

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۷۰	علی اکرم اوربای	۱۹۷۴	استانبول	تنهادیردارندقفسیسور ؤحمد وبقر همراه بلمتن عربی است.
۷۱	اسکندر علی مهر	۱۹۹۵	ازمیر	این اثر بادونوع ترجمتحتاللفظی ومحتوایی همراه است وگوش های صوفیگرایانه ای در آن منعکس شده است.
۷۲	محمود اوستا عثمان اوغلو	۱۹۹۱-۸	استانبول	تفسیرقرآن کریم تلسور ؤمائه که در ؤجلد به چاپ رسیده است.
۷۳	بشیر اربار سوی	۱۹۹۷-۸	استانبول	ترجمتفسیرقرطبی تلسور ؤانعام که در ؤجلد چاپ شده است.
۷۴	وحدالدین إنجه	۱۹۹۵-۸	استانبول	برگردان جلد اول، دوم وسوم تفسیر المیزان تألیف علامه طباطبایی است.

ج. ترجمه‌های گزیده

ردیف	نام مترجم	تاریخ چاپ	محل نشر	توضیحات
۷۵	پاشا سری کریدی	۱۳۰۹ق	استانبول	تفسیریسور ؤمبارک ؤسفاست.
۷۶	اسماعیل لطفی چاکان و..	۱۹۸۰	استانبول	این اثر برگردان ؤجموعه ای است که ؤسطر ؤول لایوم وادوارمؤننه به زبان فلسوی تنظیم شده و محمد ؤؤاصد الباقی آن را به عربی ترجمه کرده است.
۷۷	علی اکبر مهدی پور	۱۹۸۰	استانبول	در این اثرسور ؤالحمن همراه بلساویر به چهار زبان ترجمه شده است.
۷۸	حکمت تاشکن	۱۹۸۹	استانبول	ترجمه ؤخشی از آیات قرآن بر اساس گزینش ؤوضوعی.
۷۹	محمد عاکف ارسوی	۱۹۹۲	آنکارا	ایه ؤمعه راکه به عنوان آثار اعراملی ترکیه به شما می رود دکتر عبدالکریم عبدالقادر اوغلی جمع وری کرده است.
۸۰	محمود چانگا	۱۹۹۴	استانبول	برگردان مفتاح کلمات القرآن کفرهنگ نامه قرآنی است.
۸۱	عبدالوهاب اوز ترک	۱۹۹۵	آنکارا	فرهنگ نامه قرآنی.
۸۲	حسن حسین اوزکازان جگل	بی تا	آنکارا	از اول سور ؤفاتحه تا خرقرآن برخی از کلمات قرآن را همراه ؤوضیحات تفسیری یازگو کرده است.
۸۳	بهاء الدین ساغلام	۱۹۹۸	استانبول	ترجمه و تفسیر آیات لکرسوی و برخی انوره های دیگر قرآن.